

‘Hoe human is een veilige samenleving?’
Verslag studiedag n.a.v. de documentaire
‘Tony, een observatie in het Pieter Baan Centrum’
Nederlandse filmdagen, Stadsschouwburg Utrecht
28-9-11

Dagvoorzitter: Rob Trip

Expertisecentrum
Forensische
Psychiatrie

Opening door staatssecretaris Veiligheid en Justitie Fred Teeven

“Er moet evenwicht zijn tussen aandacht en zorg voor de dader, aandacht en zorg voor het slachtoffer en de nabestaanden, en de veiligheid van de maatschappij.”

Staatssecretaris Fred Teeven van Veiligheid en Justitie memoreert aan de fusie in 2006 van de Forensisch Psychiatrische Dienst (FPD) en het Pieter Baan Centrum (PBC) waaruit het Nederlands Instituut voor Forensische psychiatrie en psychologie (NIFP) ontstond. Vandaag staat het PBC in het middelpunt met de documentaire ‘Tony’, waarin een observant gedurende de 7 weken opname in het PBC wordt gevolgd. Volgens staatssecretaris Teeven is de film een goede weergave van het probleem in het forensische zorgveld: de spagaat tussen behandelen en (be)oordelen. Klinisch pro Justitia onderzoek staat hier ten dienste van de rechterlijke beoordeling.

Hart en ziel

Voorop staat dat we met elkaar hard moeten werken aan een veilige samenleving, stelt Teeven. In dit verband is het kabinet gebonden aan afspraken binnen het regeerakkoord, maar hij benadrukt dat er ruimte is waarbinnen hij als staatssecretaris het tbs-stelsel kan ondersteunen. Tbs is nodig en moet blijven, er is voldoende draagvlak en het systeem is de moeite van het behouden waard, aldus de staatssecretaris.

Voorwaarde is wel dat men moet blijven investeren in de tbs. Problemen moeten aangepakt kunnen worden. Als die voorwaarden er zijn dan zal hij het systeem met hart en ziel (blijven) verdedigen. Rondom de tbs spelen vele discussies. De staatssecretaris noemt enkele actuele zoals de negatieve beeldvorming en de toenemende weigering om mee te werken. Wat deze laatste betreft mag het weigeren volgens Teeven geen beletsel zijn voor de rechtsgang en een goede afweging bij de beoordeling. Hij roept op hierbij stil te staan tijdens de middagdiscussies.

Verder benadrukt staatssecretaris Teeven dat er evenwicht moet zijn tussen aandacht en zorg voor de dader, aandacht en zorg voor het slachtoffer en de nabestaanden, en de veiligheid van de maatschappij. Aan het tbs-verhaal zitten duidelijk twee kanten, waartussen een goede balans moet zijn. Het voorbeeld van het niet geïnformeerd zijn van nabestaanden inzake een verlof, bewijst dat het evenwicht er (nog) niet altijd is. Hier moeten het veld en ministerie alert op zijn. Dit beïnvloedt ook de publieke opinie.

Dat de pers invloed heeft werd enkele jaren geleden goed zichtbaar bij de berichtgeving naar aanleiding van enkele tbs-zaken waar grote maatschappelijke deining over ontstond. Het systeem is goed maar kwetsbaar en ligt onder de loep. Tbs moet uit de schijnwerpers; er moet in rust gewerkt kunnen worden aan behoud en verbetering van het tbs-stelsel. Met elkaar moeten we het goede van de tbs uitdragen en een goed en helder evenwicht in aandacht voor dader en slachtoffers is daarbij cruciaal.

Elkaar scherp houden

Voor meer discussie over het tbs-stelsel verwijst Teeven met plezier naar de middagdebatten. Met klem nodigt hij aanwezigen uit daar over mee te denken, en niet alleen vandaag. Praat met elkaar over de actuele thema's zoals langere straffen, toegenomen behandelduur, weigerende observanten en blijf met elkaar investeren.

Tot slot spreekt hij zijn bewondering uit voor de observatoren die werkzaam zijn bij het PBC. Hij vindt dat zij voor een lastig dilemma worden geplaatst tussen enerzijds objectief observeren en anderzijds meeleven met de patiënt en/of zijn slachtoffers. Ook dit verdient een plaats in het debat. Hij geeft aan als staatssecretaris altijd open te staan voor inhoudelijke input vanuit het veld. Hij roept op elkaar scherp te houden!

Na vertoning van de film komen Thomas Rinne, directeur NIFP en de regisseur van de film, Ditteke Mensink het podium op. Rinne legt uit dat hij de film heeft laten maken om een helder beeld te schetsen van het werk dat in het PBC wordt gedaan. Het PBC wordt in de media regelmatig aangevallen op zaakniveau en daar mag en kan inhoudelijk nooit op gereageerd worden. Met deze film hoopt hij te laten zien wat het werk in het PBC allemaal behelst. De complexiteit van een observatie die uit zoveel facetten bestaat, en de zorgvuldigheid waarmee dit wordt uitgevoerd.

Regisseuse Mensink geeft aan dat nooit eerder een dergelijk proces van zo dichtbij en met zoveel openheid is gefilmd. Het is een intensief proces geweest waarbij ze inzicht heeft gekregen in wat een persoonlijkheidsstoornis is, welke gevolgen het heeft en hoe ingewikkeld het is om dat te kunnen vaststellen. Je gaat als maker, en kijker, helemaal mee met de ontwikkeling die de rapporteurs maken en je velt gaandeweg ook je eigen oordeel in deze zaak. Een aangrijpend en boeiend proces om te filmen.

Maar de film gaat over veel meer dan het werk in het PBC alleen, het gaat natuurlijk ook over het tbs-systeem *an sich*. De film kan bijdragen aan het maatschappelijk debat omdat het laat zien wat maar weinig mensen weten; hoe komt een tbs oplegging tot stand en wat betekent het voor de verdachte.

Middagdebatten:

“De druk van de publieke opinie en het sprookje van de vrije wil”

Debat tussen mr. drs. Eric Bakker, vice-president gerechtshof Den Haag en prof. dr. Damiaan Denys, afdelingshoofd Psychiatrie AMC, psychiater.

“Als ik deze film zie, denk ik: in dit land wil ik leven.”

De eerste debatronde gaat in op de vraag of en hoe je eigen verantwoordelijkheid/toerekeningsvatbaarheid kunt vaststellen. De heer Bakker legt uit dat het uitgangspunt in het strafrecht is dat je verantwoordelijk bent voor je eigen gedrag. Alleen wanneer er wordt vermoed dat je verantwoordelijkheid op enigerlei wijze beperkt wordt, dan kan daar onderzoek naar worden

ingesteld. Zo ook bij het vermoeden dat een geestelijke stoornis de verantwoordelijkheid voor vertoond strafbaar gedrag heeft beïnvloed. Er vindt dan onderzoek plaats in het PBC. Bij het oordeel of men verantwoordelijk kan worden gehouden voor het strafbare gedrag speelt ook de kans op herhaling een rol.

De kern van de tbs is dat het primair een beveiligingsmaatregel is, waarbij je door middel van behandeling probeert de stoornis aan te pakken en zo het gevaar op herhaling probeert te voorkomen. Deze maatregel is bedoeld voor mensen die zowel gevaarlijk als gestoord zijn. De stoornis moet in belangrijke mate van invloed zijn op het strafrechtelijk gedrag.

Bij de bepaling of iemand toerekeningsvatbaar is, worden de volgende vragen gesteld:

- Is er sprake van een stoornis?
- Heeft deze invloed op het strafrechtelijke gedrag?
- Wat is de mate van de invloed?
- Is er kans op herhaling?
- Is behandeling nodig om de veiligheid van de maatschappij te waarborgen?

De heer Denys benadrukt dat hij de film een prachtig document vind. Filmisch mooi gemaakt, maar vooral ook een ode aan het systeem. De zorgvuldigheid waarmee het rapport tot stand komt en de nuance waarmee een oordeel wordt geveld zijn indrukwekkend. "Als ik deze film zie, denk ik: in dit land wil ik leven". Het is jammer dat het systeem zo onder druk staat door negatieve beeldvorming.

De vraag of de heer Bakker iets merkt van de publieke opinie in de uitoefening van zijn werk als rechter beantwoordt hij bevestigend. Er is een duidelijke toename van de hoogte van de strafmaat; er wordt steeds strenger gestraft. En dat terwijl de recidivecijfers, met name bij de tbs, gunstig zijn. harde cijfers zijn blijkbaar niet voldoende om de publieke opinie aan te passen. We leven in een controlegerichte maatschappij, waar risicoacceptatie beperkt is. Dat zou hij graag anders zien, want verlovverlening, iets waar de laatste jaren bij onttrekkingen veel in de aandacht van de pers is geweest, is een belangrijk onderdeel van de tbs. Je moet langzaam wennen aan de maatschappij. Het gevaar als je de achterdeur op zo'n kleine kier zet is dat het tbs-systeem niet meer werkt. Om dit te voorkomen moet de maatschappij meer risico's durven nemen.

Volgens de heer Denys is dat iets wat ze in Vlaanderen beter kunnen: accepteren als er iets fout gaat en niet direct zoeken naar een gebrek in een systeem of een verantwoordelijke. Je kunt niet alle risico's uitbannen en het heeft geen zin om direct een schuldige aan te wijzen. Mensen zijn soms gewoon gek en gevaarlijk, en daar kan je je niet 100% tegen beschermen als samenleving. Die illusie moet je ook niet willen hebben. De kans dat je wordt aangereden op straat is vele malen groter dan dat je die gevaarlijke gek tegenkomt, maar de beveiligingsbehoefte voor het laatste is velen malen groter.

De heer Bakker merkt tot slot op dat het afschaffen van de Fokkensregeling een gemis is. Met deze regeling was het voor de gestraften die zowel een gevangenisstraf als een tbs-maatregel opgelegd hadden gekregen, mogelijk om na 1/3 van de gevangenisstraf door te stromen naar een tbs kliniek. Nu is het zo dat de VI-regeling geldt, waarbij je na 2/3 van de straf voorwaardelijk in vrijheid kunt worden gesteld en je aan je tbs-behandeling kunt beginnen. De langere detentietijd kan consequenties hebben voor de geestelijke stoornis van de veroordeelde.

"Levenslang of tweede kans?"

Debat tussen mr. Bénédicte Ficq, advocaat, en drs. Ronald Rijnders, Pieter Baan Centrum, forensisch psychiater.

“Als de cliënt geen tbs wil omdat hij een diepgewortelde angst heeft voor de onbepaaldheid van de duur daarvan, dan adviseer je hem als advocaat om niet mee te werken aan het onderzoek in het PBC.”

Mevrouw Ficq prijst de film als liefhebber van documentaires maar uit kritiek over de deelname van Tony aan de vertoonde documentaire. Ze vraagt zich af of de belangen van Tony wel voldoende zijn beschermd door zijn advocaat. Volgens haar kleurt het meewerken aan dit project de verlengingszittingen in de toekomst door wat er in de documentaire aan bod komt. Dit kan verdedigingstechnisch problematisch zijn. Daarnaast vraagt mevrouw Ficq zich af of de privacy aspecten van de cliënt en zijn omgeving wel voldoende zijn gewaarborgd.

Als reactie daarop zegt de heer Rijnders dat er een zorgvuldige voorbereiding heeft plaatsgevonden. Het heeft drie jaar geduurd een geschikt persoon te vinden, die capabel was om mee te werken en zelf in staat was om medewerking te verlenen. Volgens zijn advocaat heeft zij hem afgeraden om mee te werken, maar wilde hij dit zelf graag omdat hij op een herkansing hoopte. Het blijkt dat Tony al in een eerder proces tbs met dwangverpleging opgelegd had gekregen, en dat dit onderzoek wordt uitgevoerd vanwege de zaak in hoger beroep.

Weigerende observandi

Er zijn steeds meer verdachten die niet mee willen werken aan een onderzoek in het PBC. Advocaten adviseren cliënten soms om niet mee te werken. De vraag is of dit wel verantwoord is, want zoals Rijnders terecht opmerkt is het gevaarlijk iemand te laten lopen die behandeling nodig heeft. Ficq geeft aan dat je als advocaat altijd partijdig bent. Cliënten zijn niet altijd in staat zelf keuzes te maken of de consequenties van bepaalde keuzes te overzien, dus moet je daar als advocaat in adviseren. Als de cliënt geen tbs wil omdat hij een diepgewortelde angst heeft voor de onbepaaldheid van de duur daarvan, dan adviseer je hem als advocaat om niet mee te werken aan het onderzoek in het PBC. Rijnders wijst op de lange termijnverantwoordelijkheid van advocaten. Hij meent dat als iemand dan geen tbs krijgt, en dus geen behandeling, de kans op herhaling groot is. Dan worden mogelijk nieuwe delicten gepleegd en volgt er een nog langere/strengere straf. Daarnaast is het voor de maatschappij veel gevaarlijker. Het PBC heeft weinig begrip voor de ethiek van de advocaat als het gaat om hun advies over het meewerken aan onderzoek in het PBC.

Oplösungen

Als oplossing voor dit probleem, dat verdachten weigeren mee te werken aan een onderzoek omdat ze doodsbang zijn dat ze voor een onbepaalde duur de tbs ingaan, is volgens Ficq het invoeren van een soort tussensysteem. Je kunt dit systeem in het leven roepen voor een bepaalde soort categorie delicten of verdachten, die wetstechnisch wat minder ernstig zijn. Je geeft de verdachte dan de keuze voor gevangenisstraf of een gemaximeerde behandeling in een tbs-inrichting. Zo wordt de verdachte geholpen en is de beveiliging van de samenleving ingevuld.

Een ander idee dat Ficq oppert is om een aantal ingrepen te doen in het strafproces, waarbij ze voorstelt het moment van onderzoek te verschuiven. Op dit moment is het zo dat een bevel tot onderzoek al wordt uitgesproken in de eerste drie tot vier maanden na de arrestatie. Dan heb je vaak nog te maken met ontkennende verdachten. Daarnaast heb je als onderzoeker nog weinig informatie over een verdachte of over een zaak. Het zou beter zijn te werken met een tweetrapsraket, waarbij er eerst een bewezenverklaring moet zijn voordat er onderzoek kan worden gedaan naar de veroordeling en daarbij eventueel onderzoek naar mate van verantwoordelijkheid van iemand voor zijn strafrechtelijke gedrag. De vraag blijft dan alleen wat je moet doen in beroepsprocedures.

“Schuld, boete en genezing”

Debat tussen mr. Miriam van der Mark, advocaat-generaal ressortsparket Arnhem/Leeuwarden en drs. Karin ten Brinck, behandeldirecteur FPC Veldzicht.

“Het gevaar voor ons als maatschappij zit niet in de tbs, maar in diegenen die nog onbehandeld rondlopen in de samenleving.”

Bij de verlengingszittingen voor de tbs is het recidiverisico de kernvraag. Hoe is iemand gevorderd in de behandeling en hoe groot is het gevaar op dat moment? Het repressief klimaat in de samenleving veroorzaakt de hogere straffen en intolerantie ten opzichte van tbs-patiënten. Als gevolg van incidenten uit het verleden is er sprake van stroperige procedures in de tbs, waardoor de tbs langer wordt en er veel papierwerk is. De gemiddelde behandelduur is inmiddels al naar zo'n 10 jaar opgelopen. Ook zijn de klinieken banger geworden, omdat na een incident alle deuren op slot moet voor alle tbs-ers. Je gaat als kliniek dan ook strenger kijken of verlop al is aangewezen of niet.

Toch zijn de incidenten die tijdens verlop gebeuren niet eens meer uit te drukken in procenten, maar in promillen. De kans op recidive is bij tbs nog altijd veel lager met 20% dan na een detentie, waarbij die kans 80% is.

Mevrouw van den Brinck wil dat er in het veld wordt gewerkt aan het terugdringen van de behandelduur naar 6 jaar voor de grootste groep patiënten. Ook moet het positieve effect van de tbs meer benadrukt worden: als je door de tbs komt heb je een baan, woning, sociaal netwerk etc. Je bent klaar voor een nieuwe start.

Ook mevrouw van den Brinck en mevrouw van der Mark zijn, net als de heer Bakker, voor het herinvoeren van de Fokkensregeling. Als mensen onbehandeld blijven wordt de samenleving veel gevaarlijker. Zij pleiten voor behoud van de opgebouwde expertise.

Debat met ex-tbs-er de heer de Jager

“Alleen God kan uiteindelijk oordelen, en die zoekt het maar uit.”

Het feit dat je de titel van ex-tbs-er altijd blijft dragen is behoorlijk confronterend. Toch is de heer de Jager erg blij dat hij een tbs-behandeling heeft ondergaan. Het belangrijkste in zijn behandeling was het ontwikkelen van empathisch vermogen. Dat is aardig gelukt. Hij is naar tevredenheid behandeld.

Hij benadrukt dat je oog moet hebben voor je slachtoffers. De slachtoffer-daderconfrontaties tijdens zittingen hebben geleid tot zijn behoefte aan behandeling/tbs en zijn akkoord mee te werken aan een onderzoek in het PBC. De slachtoffers moeten ook in de behandeling meer benadrukt worden meent hij.

Plenaire discussie, vragen uit de zaal

Bij de plenaire discussie worden nog een aantal vragen gesteld aan het hele panel van deskundigen.

Iemand in de zaal merkt op dat hij de termen voor de verschillende gradaties van toerekeningsvatbaarheid verwarrend vindt, ze kunnen verkeerd worden geïnterpreteerd. Zo krijgt iemand die verminderd toerekeningsvatbaar is een gevangenisstraf (kan maximaal 30 jaar zijn) en een tbs met dwangverpleging, dit is een extra zware straf. Bij volledige ontoerekeningsvatbaarheid volgt geen gevangenisstraf maar direct behandeling.

Op dit moment zijn er vijf gradaties in de mate van toerekeningsvatbaarheid. Deze worden door een team van gedragsdeskundigen ingeschat. Daarbij wordt rekening gehouden met de vraag hoe beperkend de stoornis is op het strafrechtelijk gedrag. Vervolgens past de rechter daarna de straf toe.

Is de persoonlijkheidsstoornis van Tony aangeboren?

Dat kan, hoewel omgevingsfactoren ook van invloed zijn op de ontwikkeling van de stoornis. In de behandeling moet je leren hoe je moet omgaan met de risicovolle gedragingen, hoe je het gevaar kan verminderen. Je moet leren omgaan met je handicaps, het is niet per se de genezing waar je naar streeft.

Is het niet zo dat de communis opinio is dat je psychopathie verergert door het te behandelen?

Nee, dat is een gedachte van zo'n tien jaar geleden, inmiddels is dat niet meer zo. De ervaring nu is dat ook mensen met psychopathie terug kunnen in de samenleving. Je behandelt ze wel, waarbij de behandeling gericht is op vermindering van gevaar.

Je moet meer transparant zijn over de behandeling. Een vooral wat het met mensen doet.

Denys is het daarmee eens, maar je moet dan wel het hele spectrum laten zien. Je moet ook toegeven dat sommige mensen niet meer te redden zijn en in de longstay komen.

Een advocaat merkt op dat het wellicht goed is om eens mee te gaan naar een behandelplanbespreking om zo meer onderling begrip te kweken.

Er moet niet worden gesproken over onbehandelbaarheid, je moet juist kijken wat voor protheses iemand nodig heeft om verder te kunnen met zijn handicap.

Eind 2009, begin 2010 is er een rapport verschenen getiteld "Forensische zorg in perspectief, een inhoudelijke toekomstvisie op de forensische zorg", wat is er met dat rapport gebeurd?

Ja klopt, hier hebben de behandeldirecteuren / klinieken hun zienswijze in verwerkt. Doorstroom moet worden bevorderd, het streven is dat de grootste groep patiënten binnen een jaar begeleid verlof had. Het stuk is omarmd binnen de forensisch psychiatrische centra (fpc's), maar het moet door het hele forensische veld, dus ook de forensisch psychiatrische klinieken (fpk's) en forensisch psychiatrische afdelingen (fpa's) onderschreven worden. De taak is dan om het voornemen in de praktijk uit te voeren.

Slotconclusie

De tbs is een waardevolle maatregel waar Nederland trots op mag zijn. Zowel vanuit het ministerie van Veiligheid en Justitie als vanuit het forensische zorgveld wordt er belang gehecht aan het behouden van het tbs-stelsel. De aandacht voor verbetering van het systeem mag niet verslappen. Verbeterpunten zijn er zeker: de oplopende behandelduur, de niet altijd optimale combinatie van (lange) detentie en behandelen, het omgaan met weigerende observandi en het negatieve imago van tbs in de publieke opinie, om er enkele te noemen. Er zijn een aantal oplossingsrichtingen aangedragen. De credo's 'blijven investeren' en 'het gesprek tussen spelers in het veld gaande houden' zijn daarbij cruciaal. Vandaag bleken aanwezigen eensgezind deze van harte te delen. Een mooi vertrekpunt dus voor een nog beter behandelstelsel in Nederland.

Verslag
EFP, 2011

Deze studiedag werd mede georganiseerd door:

